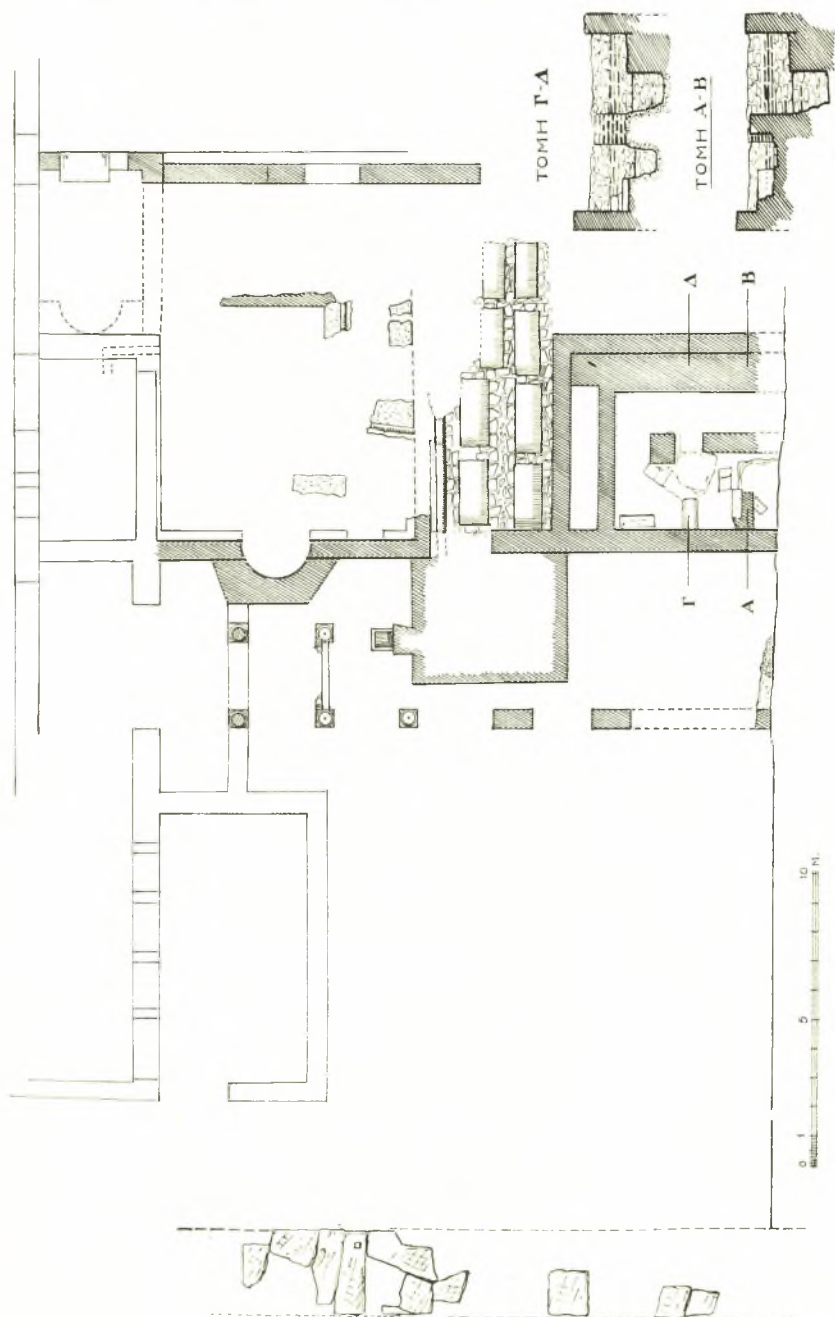

9. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐν συνεχείᾳ τῶν πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ Γ. Σωτηρίου γενομένων σκαφικῶν ἐρευνῶν, βορείως τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ συγκεκριμένως μεταξὺ τοῦ βορείου ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ Κάδμου, ἐξετελέσθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὑπὸ τοῦ Γ. Σωτηρίου καὶ ἐμοῦ σκαφικὴ ἔρευνα πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην προσκτισμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ διαπίστωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἤρξατο ἐκ τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ἱεροῦ βήματος τῆς βασιλικῆς καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν καθέτως αὐτῆς διερχομένην ὁδὸν Ἁγίου Νικολάου. Εἰς βάθος 2.40 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ σημερινοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ διεπιστώθη ἡ συνέχεια τοῦ πρὸ ἐτῶν (1949) ἀποκαλυφθέντος λιθοστρώτου τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ (εἰκ. 1, πίν. 38α). Τοῦτο ἔχει πλάτος 3 μ., συνίσταται δὲ ἐκ μεγάλων μαρμαρίνων ἀκανόνιστων πλακῶν πάχους 0.05 μ.—0.06 μ. Ἡ ὁδὸς ἔχουσα τὴν αὐτὴν περίπου κλίσιν, οἷαν καὶ ἡ σύγχρονος τοῦ Ἁγίου Νικολάου, συνεχίζεται ὑπὸ τὴν ὁδὸν Κάδμου καὶ ὑπὸ τὸ κτίσμα τοῦ παλαιοῦ τουρκικοῦ λουτρῶνος (νῦν κινηματογράφος Αἴγλη). Καθέτως τῆς παλαιᾶς αὐτῆς ὁδοῦ ἐσημειώθη ἐν θεμελίωσι τοίχος ἐξ ἀργολιθοδομῆς βαίνων παραλλήλως πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς βασιλικῆς καὶ ἀπέχων ἀπ' αὐτῆς 13.50 μ. Ὁ τοίχος οὗτος, ὁ ὁποῖος εἰς ἐλάχιστα σημεῖα ἔχει ὑπερῶψιν ἑκατοστῶν τινῶν τοῦ μέτρου ὑπὲρ τὸ παλαιὸν δάπεδον, παρουσιάζει εἰς τὴν ΒΑ. αὐτοῦ πλευρὰν μικρὸν τοξωτὸν ἄνοιγμα ὑπὲρ τὸ στενὸν στόμιον ἀβαθοῦς σήμερον φρέατος, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διακόπτει τὴν θεμελίωσιν τοῦ τοίχου.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀρχαίαν ὁδὸν καὶ καθέτως πρὸς τὸν περιγραφέντα ἀπεκαλύφθη ἕτερος τοίχος, διατηρούμενος εἰς ὕψος ἀπὸ τοῦ δαπέδου ὑπὲρ τὰ 2.00 μ. καὶ φέρων κατ' ἀποστάσεις ἀβαθεῖς κόγχας, αἵτινες μεταγενεστέρως ἐπληρώθησαν δι' ἀργολιθοδομῆς. Ἐπίσης βορείως τοῦ παλαιότερου ἀποκαλυφθέντος τετρακονίου προπύλου τῆς ΒΑ. εἰσόδου τῆς βασιλικῆς (πρβ. Γ. καὶ Μ. Σωτηρίου, Ἡ Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, Ἀθῆναι 1952, 81) καὶ κατὰ προέκτασιν καὶ εὐθυγραμμίαν τῆς ΒΑ. βάσεως αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη εἰς ἀπόστασιν 2.25 μ. ἑτέρα ὁμοία βᾶσις, ἐν συνεχείᾳ δὲ αὐτῆς καὶ κατὰ διαστήματα 2.55 μ. καὶ 2.05 μ. δύο πεσοὶ ὀρθογώνιοι διαστάσεων 1.30 μ. × 0.70 μ. Τὸ δάπεδον τοῦ ὀριζομένου Α. ἐκ τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ, Β. ἐκ τοῦ ἄπλου μετὰ τοῦ φρέατος τοίχου, Δ. ἐκ τοῦ τοίχου μετὰ κογχῶν καὶ Ν. ὑπὸ τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς χώρου, ἐμβαδοῦ 350 μ². περίπου, διετηρήθη εἰς ἐλάχιστα σημεῖα, ἥτοι

Εἰκ. 1. Κάτοψις τοῦ ἀνασκαφέντος Β. τῆς βασιλικῆς τοῦ 'Αγ. Δημητρίου χώρου.

παρὰ τὴν βᾶσιν τοῦ δυτικοῦ τοίχου καὶ πρὸ τοῦ προπύλου, ἔνθα ἐπὶ τοῦ παχέος κεραμικοῦ κονιάματος ἐσημειώθησαν ἔχνη ἀκανόνιστου μαρμαροθετήματος.

Μεταξὺ τῶν πεσσῶν καὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη καμαροσκέπαστος δεξάμενῃ διαστάσεων 5.40 μ. × 4.25 μ., μεταγενεστέρα τοῦ πρώτου κτηρίου, τὸ ὁποῖον χρονολογεῖται πιθανῶς εἰς τὸν 5^{ον} αἰῶνα.

Ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίσθη δυτικῶς πρὸς τὸ ἕτερον τμήμα τοῦ οικοπέδου συγκοινωνοῦντος μετὰ τοῦ πρώτου δι' εἰσόδου πλάτους 2 μ., ἀνοιγομένης μεταξὺ τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ἄλλοτε ἀποκαλυφθέντος μικροῦ παρεκκλησίου καὶ τοῦ τοίχου μετὰ κογχῶν.

Ἡ ἔρευνα εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἀπεκάλυψεν ὀρθογώνιον κτίσμα, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται κάτωθεν τῆς ὁδοῦ Κάδμου καὶ μετρεῖ ἐσωτερικῶς εἰς μῆκος μὲν 6.30 μ. εἰς πλάτος δὲ 6.00 μ. Τούτου ἡ διάταξις τῶν διαφόρων στρωμάτων, ἅτινα ἀνταποκρίνονται πρὸς διατηρηθέντα τμήματα δαπέδων, τὰ ὁποῖα δηλοῦν καὶ ὀρισμένας χρονικὰς περιόδους, ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω ἔχει ὡς ἀκολουθως:

α) Εἰς βάθος 0.74 μ. δάπεδον ἐστρωμένον διὰ μαρμαρίνων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν εἰλημμένων ἄλλοθεν. Ἐντὸς τῶν κατακρημισμάτων εὐρέθησαν τεμάχια τῶν κιονίσκων, θωρακίων, πλακῶν ὀρθομαρμαρώσεως καὶ ἐπιστρώσεως, ὡς καὶ θραύσματα ἐκ μεγάλων πίων φέροντα παραλλήλους χαρακτοὺς κύκλους.

β) Εἰς βάθος 1.02 μ. ὑπολείμματα δαπέδου ἐκ στερεοῦ κεραμικοῦ κονιάματος. Σύγχρονος πρὸς αὐτὸ εἶναι καὶ ὁ κατὰ τὸ κέντρον τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου πεσσός, διαστάσεων 1.00 μ. × 0.82 μ., ἐδραζόμενος, ὡς καὶ τὸ κεραμικὸν κονίαμα τοῦ δαπέδου, ἐπὶ πεπιεσμένων χωμάτων. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ πεσσοῦ καὶ εἰς βάθος 0.80 μ. ἀπὸ τῆς ἄνω ἀκμῆς αὐτοῦ εὐρέθησαν ἐντὸς τῶν χωμάτων 1) λιθίνη στρογγύλη σφραγὶς εὐλογίας, διαμέτρου 0.09 μ., ἀποκεκρουμένη ἄνω διαγωνίως (πίν. 39α). Εἰς τὸ κέντρον καὶ πρὸς τὸ χεῖλος φέρει προτομὴν τοῦ Χριστοῦ κρατοῦντος διὰ τῆς ἀριστεραῖς εὐαγγέλιον, κάτωθι αὐτῆς σταυρόν, ὡς καὶ εἰς πολλὰς «εὐλογίας» ἐκ τῆς Ἀγίας Γῆς, φυλασσομένας νῦν εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Monza (A. GRABAR, Les ampoules de Terre Sainte, Paris 1958, 23 κ.ἐξ.), καὶ ἑκατέρωθεν δύο ἁγίους, ἐξ ὧν ὁ εἷς, ὁ κρατῶν σταυρόν (ἀπέμεινε μόνον ἡ σταυροφόρος ράβδος), εἶναι ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας, ὁ δὲ ἕτερος ἀδιάγνωστος. Κύκλω περὶ τὰ χεῖλη τῆς σφραγίδος ἡ ἐπιγραφή:

[ΕΥΛ]ΟΓΙΑ Κ(ΥΡΙΟ)Υ ΕΦ ΗΜΑΣ ΚΑΙ [ΤΩΝ Α]ΓΙΩΝ ΑΝΔΡΕΟΥ [...

2) Φιαλίδιον ὑάλινον ἐπίμηκες καὶ 3) ὀστέινον κορινθιακὸν κιονόκρανον ἐν μικρογραφίᾳ, προερχόμενον πιθανῶς ἐκ μικροῦ πολυτελοῦς ἐπίπλου.

γ) Εἰς βάθος 2.40 μ. δάπεδον ἐκ πλινθίων πλακῶν ἐπὶ παχέος κεραμικοῦ κονιάματος. Κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τοῦ δαπέδου τούτου, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ τὸ ἀρχαιότερον, καὶ εἰς βάθος 1.50 μ. ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας, ἀπεκαλύφθη τοῖχος

πάχους 1.30 μ., ὁ ὁποῖος ἐνοῦται μετὰ τοῦ ἔναντι αὐτοῦ τοίχου, πάχους 0.50 μ. Οὗτος ἀπέχει ἐκ τοῦ παραλλήλου πρὸς αὐτὸν νοτίου τοίχου 1.00 μ. Οὕτω σχηματίζεται στενομήκης χώρος ἐσωτερικῶν διαστάσεων 1.00 μ. × 4.50 μ. Εἰς τὰς ἐσωτερικὰς παρειάς τῶν τοίχων αὐτοῦ διατηροῦνται ἐλάχιστα τμήματα τοιχογραφιῶν μετὰ γεωμετρικῶν σχημάτων.

Νοτίως τοῦ περιγραφέντος κτίσματος καὶ ἔχων κοινούς μετ' αὐτοῦ τοὺς κατὰ Β. καὶ Ν. τοίχους ἐσχηματίζετο ἄλλοτε ἕτερον κτίσμα ἢ διαμέρισμα, ἀγνώστου σήμερον ἐκτάσεως ἐνεκα τῆς τελείας ἐξαφανίσεως τῶν ὑπολοίπων τοίχων αὐτοῦ. Οἱ ὑπάρχοντες διατηροῦν εἰσέτι λείψανα τοιχογραφιῶν ἀπομιμουμένων μαρμαρίνας πλάκας διχρώμου ὀρθομαρμαρώσεως, ἧτοι ἐντὸς τετραγώνου λευκοφαίου βάθους εἶναι ἐγγεγραμμένος ῥόμβος. Ἐκαστον τετραγώνον περιβαλλόμενον δι' ἐρυθρᾶς ταινίας χωρίζεται ἐκ τοῦ ἑτέρου διὰ πλατέος λευκοῦ πλαισίου (πίν. 38β). Ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ κτίσματος τούτου, τὸ ὁποῖον δύναται ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου του νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς νεκρικὸν παρεκκλήσιον, ἀνεσκάφησαν ὁκτὼ τάφοι κιβωτιόσχημοι ἀνά δύο, ὁ εἷς παρὰ τὸν ἕτερον, κανονικῶς τοποθετημένοι, ἀδιατάρακτοι οἱ περισσότεροι καὶ κεκαλυμμένοι διὰ λεπτῶν σχιστολιθικῶν πλακῶν. Ἐντὸς τῶν τάφων τούτων εὐρέθη πλῆθος ὄλων τῶν τύπων βυζαντινῶν ἀγγείων χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ 12^{ου} μέχρι τοῦ 14^{ου} αἰῶνος (πίν. 39β).

Κατὰ τὴν περαιτέρω ἐκσκαφὴν Ν. τῆς συστάδος τῶν τάφων καὶ εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην τῆς ἐπιφανείας τῶν καλυμμάτων αὐτῶν εὐρέθη τμήμα κτιστοῦ καὶ ἀκαλύπτου ὀχετοῦ ἡμικυκλικῆς διατομῆς, μήκους 4.00 μ., ὁ ὁποῖος ἐκβάλλει εἰς τὴν σημειωθείσαν ἀνωτέρω δεξιαμενὴν. Ἐπιχειρήσαντες νὰ διαπιστώσωμεν πόθεν ἄρχεται ὁ ὀχετὸς οὗτος ἠδυνήθημεν νὰ ἀνεύρωμεν ἐλάχιστα λείψανα αὐτοῦ ἐπὶ μικροῦ τοιχαρίου, βαίνοντος παραλλήλως καὶ εἰς ἀπόστασιν 3.40 μ. πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ 1946 ἀποκαλυφθέντας πεσσούς τοῦ μεγάλου καμαροσκεποῦς βορείου προπύλου τῆς βασιλικῆς.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΠΕΛΕΚΑΝΙΔΗΣ

α. Λιθόστρωτον ρωμαϊκῆς - βυζαντινῆς ἑδοῦ βόρειοανατολικῶς τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

β. Ὑπολείμματα τοιχογραφιῶν τοῦ νεκρικοῦ παρεκκλησίου.

α. Λιθίνη σφραγίς εὐλογίας (1. Θετικών 2. ἀνητηκόν).

β. Ἄγγεϊα ἐκ τῶν τάφων.